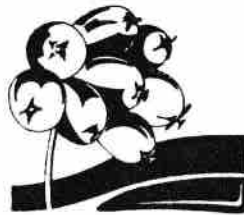

De Rosdoek

n° 31

---

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

heemkundige studiekring
de acht zaligheden

HEEMKUNDEVERENIGING 'DE HOOGЕ DORPEN'
VESSEM WINTELRE KNEGSEL

D E R O S D O E K

Aflevering 31

januari 1984

Redactieadres: Th. van der Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA Hapert, tel. 04977-1671.

Administratie: C.H.M. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE Veldhoven.

Redactieteam:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert.
H. Backbier, Heike 6, Vessem.
Mevrouw Th. Cools-Van Son, Antwerpsebaan 9,
Knegsel.
H. Huijbers, Weverstraat 10, Steensel.
A. Kockx, De Pottenbakker 44, Veldhoven.

De volgende Rosdoek verschijnt in maart 1984.

Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 februari
1984 op het adres van de redactie.

EEN JAAR GING VOORBIJ .....

Het bleek niet mogelijk om dit nummer van onze Rosdoek tijdig voor de Kerstdagen 1983 bij U te hebben.

Jammer maar de ijverige redactie kampt ook wel eens met kleine probleempjes en alles moet tenslotte toch in de vrije tijd gebeuren. Dit betekent dat het nieuwe jaar al enkele dagen oud is als U deze regels onder de ogen krijgt.

Niettemin wil ik U allen, en dit namens het Bestuur, een gezond en blij 1984 toewensen. Moge dit nieuwe jaar voor U en de Uwen in alle opzichten een goed jaar worden.

Ik wens U dit ook toe in het kader van onze mooie vereniging, en ik wil er aan toevoegen de verwachting dat U dit jaar veel plezier zult beleven aan de te organiseren activiteiten. Graag nodig ik U ook uit actief mee te werken aan de activiteiten die opgezet worden. Zoals U elders in dit nummer kunt lezen zijn er voor dit jaar weer mogelijkheden om actief bezig te zijn, samen met anderen, om iets meer te weten te komen over de geschiedenis van de eigen leef- en woonomgeving.

In een tijd waar voor velen - voor sommigen zelfs gedwongen - meer vrije tijd beschikbaar komt kan het een positieve zaak zijn om voor zichzelf en voor anderen, zinvol bezig te zijn. Tijdens de aanstaande jaarvergadering, waarvoor U de uitnodiging reeds ontving, kan hierover reeds nader gepraat worden.

Uw bestuur tracht het programma zo gevarieerd mogelijk op te zetten. Toch is het niet uitgesloten dat er op dit punt bij U bepaalde wensen leven. Laat het ons even weten en bezien kan worden of en in hoeverre er hiermee rekening kan worden gehouden.

Voor de in het voorbije jaar ondervonden vriendschap en medewerking wil ik iedereen graag bedanken. We hebben dit jaar een goed programma

kunnen afwerken, waarbij de belangstelling in het algemeen goed te noemen was.
Dank ook aan de redactie van dit blad en de leden van de studiegroepen. Dank verder aan de buurkringen voor de samenwerking, met name de Kring De Hooge Dorpen.
Respect en dank ook aan het Stichtingsbestuur. Moge het nieuwe en pas begonnen jaar de onderlinge goede verstandhouding met allen bestendigd blijven.
In deze geest samen verder.

Th. H. v.d. Ven, voorzitter

CURSUSSEN OUD SCHRIFT EN GENEALOGIE

Voor kringleden die daarvoor belangstelling hebben bestaat weer de gelegenheid tot het volgen van een cursus Oud Schrift.

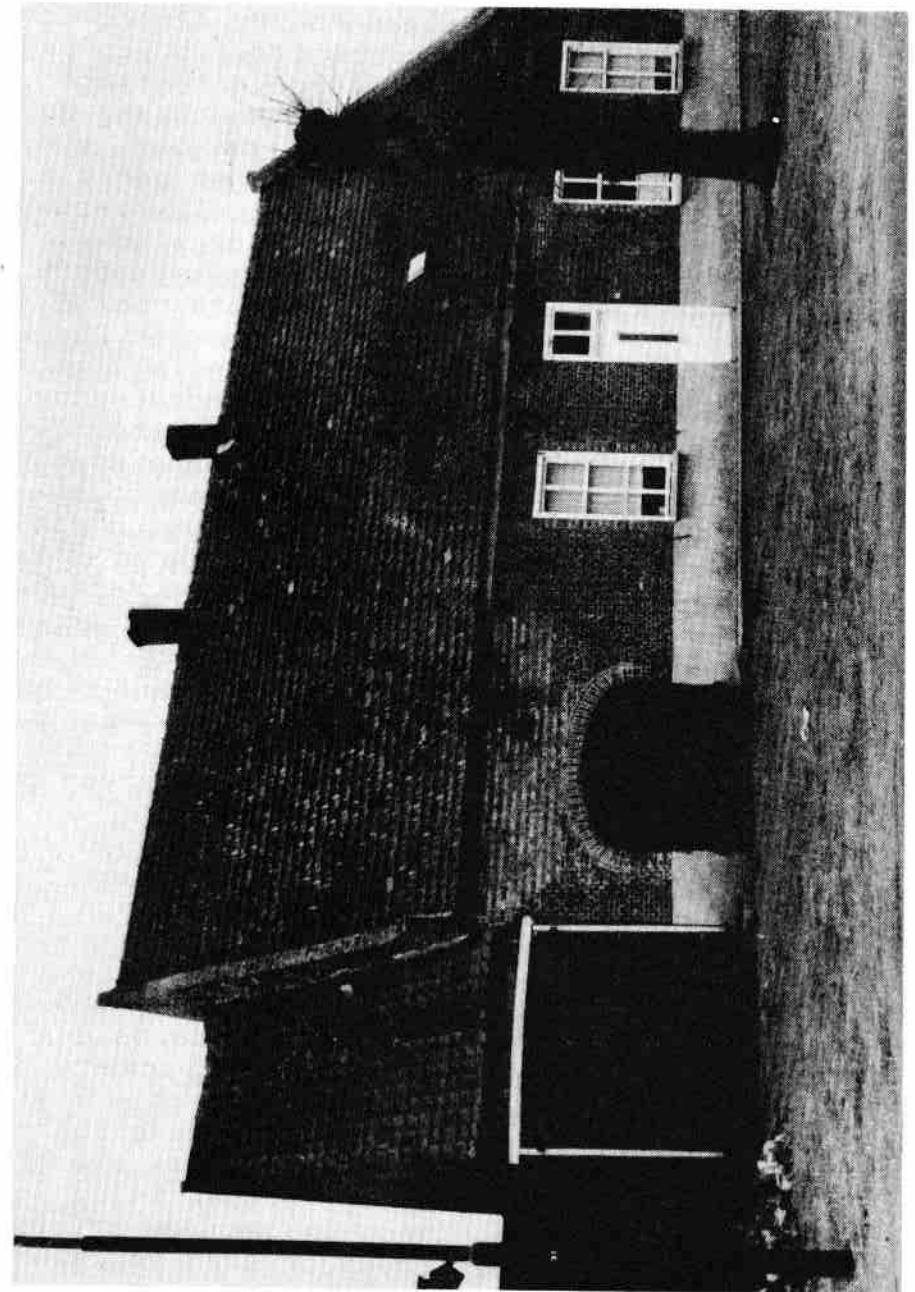
Deze cursus, die 10 lesavonden omvat, wordt gegeven door de heer J. Spoorenberg, medewerker aan het gemeentelijk archief van Eindhoven. De totaal-kosten voor deze cursus, die in Eindhoven wordt gegeven, zullen circa f 35,00 bedragen.

Het ligt in de bedoeling om eind januari 1984 hiermee te starten.

Opgave hiervoor kan rechtstreeks geschieden bij de cursusleider voornoemd, tel. 040-387907.

Tezelfdertijd start een cursus genealogie - stamboomonderzoek -. Ook deze wordt te Eindhoven gegeven.

De kosten hiervan bedragen circa f 7,00 p.p.. De cursus wordt in 2 avonden gegeven. Opgave eveneens op het eerder vermeld telefoonnummer.

Afbeelding 1

Verandering. De Dorpsstraat van Luyksgestel III

In 1968 leunden tegen een schuur aan de Dorpsstraat 82 enkele eiken gebinten, stijlen en een scheefgetrokken kozijn: de droeve restanten van het Teutenhuis van de familie Rombouts. Nu staat er het kantoor annex werkhuis van een aannemer: een voor die tijd modern gebouw met een plat dak dat gelukkig in de zomer gedeeltelijk verdwijnt achter twee bewaard gebleven oude linden. Het zeer grote in 1737 gebouwde huis imponeert door het hoge steile dak, dat op foto's van de straat onmiddellijk opvalt (foto 2 in Rosdoek 30, waarop het achter de fietsers te zien is). Het maakt een boerderij-achtige indruk door de aangebouwde lagere schuur en de korfboogdeur van de potstal (afb. 1). Bij mijn onderzoek tijdens de afbraak bleek dat deze delen waren aan- en ingebouwd bij een ingrijpende verbouwing uit de late 19e eeuw. Men had toen niet de traditionele in veldovens gebakken handvormsteen gebruikt maar een goedkope, helrode uit België afkomstige machinale steen. Waarschijnlijk is het huis, met vele andere, na de opheffing van de Luyksgestelse teutencompagnie onder Franciscus van de Reydt, tot boerderij verbouwd (zie ook W.Th. Knippenberg (Red.) De Teuten, uitgegeven door Brabants Heem).

Dorpsstraat 82 was niet alleen een goed voorbeeld van een teutenhuis met ruime kamers en grote bergzolders, maar ook een typisch Kempens dorps huis. Zoals al deze huizen had het de woonkamers herkenbaar aan een lange reeks ramen, op de begane grond en werd de zolder onder de hoge kap niet bewoond. Meestal deelde een gang het huis in tweeën, terwijl men bij oudere typen soms 'met de deur in huis - de herd - viel'. Het zadeldak liep evenwijdig aan de straat en was gevat tussen twee topgevels met vlechtingen en een gemetseld makelaartje, dat in een enkel geval een windwijzer had. In gesmede ankers droeg het trots het bouwjaar 1737 voorafgegaan

door een gecombineerde Ao (Anno). Het muurwerk was verschillende keren gewijzigd en toonde daar alle sporen van. Achter de aangebouwde schuur ging een nogal gescheurde topgevel schuil die net als de rechter gevel drie in driehoeksvorm geplaatste vierkante luikopeningen had en een klimmende reeks muurankers die correspondeerden met de gordingen. Het dak was gedekt met kruispannen maar moet oorspronkelijk oudhollandse pannen gehad hebben. De muurankers in de gevel verankerden vijf zware moerbalken die het bouwwerk in vijf traveeën of vensterassen verdeelden (afb. 2). Het huis had niet zoals de meeste boerderijen tot ver in de vorige eeuw een gebint. De moerbalken liepen van muur tot muur en overspanden in sommige gevallen een afstand van tussen de 8 en 11 meter. Men hoefde bij de indeling dan ook geen rekening te houden met de gebintstijlen.

Afb. 3 geeft een suggestie van de oorspronkelijke toestand. De schuur is weggelaten en op de plaats van de stal zijn de twee verdwenen ramen getekend. De overige ramen waren in de 19e eeuw versmald, waarbij men zelfs de fraai gemetselde hanekammen boven de ramen zó had verhakt dat ze bij de smallere ramen pasten: de buitenste rij schuingeplaatste stenen was voorzien van horizontale imitatievoegen! Sporen in het muurwerk toonden aan dat de voordeur al verschillende keren verplaatst was. De raamindeling die getekend is berust op fantasie, maar kan in 1737 aanwezig zijn geweest. De achtergevel was niet meer te reconstrueren omdat hij in de vorige eeuw vrijwel helemaal vernieuwd was. De indeling van de begane grond was nogal veranderd. Afb. 3 geeft de toestand voor de afbraak weer. Men kwam binnen in een portaal. Vandaaruit kon men rechts twee kamers betreden, die oorspronkelijk, gezien de plaats van de schoorsteenmantel en de indeling van het stucplafond, zeker één zijn geweest. Het is een der deftigste kamers van het huis geweest en er

heeft een sfeer gehanden die nu nog te beleven valt in het teutenhuis uit Eksel dat jaren geleden in het Bokrijkse openluchtmuseum herbouwd is. Links van de hal een kamer die in 1737 kleiner is geweest maar misschien in verbinding heeft gestaan met een kamer in het voorgedeelte van de potstal. Achter deze kamer de grote keuken, met boven de zachtboardplafonds een balklaag van moer- en kinderbinten. Deze constructiewijze was in de grote steden al sinds de 17e eeuw niet meer gebruikelijk maar heeft in de Brabantse dorpen het leven weten te redden tot ver in de vorige eeuw. In de keuken rechts een aantal deuren die via trapjes toegang gaven tot kelder, zolder en opkamer. Links de bijkeuken die misschien een bakoven heeft gehad, die aansloot op de grote schouw in de keuken. Naast deze bijkeuken zal een achterkamer geweest zijn, die ook bij de potstal is getrokken. De grote bergzolder bevatte geen kamers. Slechts de gebinten van de kap en de beide schoorsteenkanalen doorbraken de ruimte die op mij als achttienjarige destijds een geweldige indruk maakte, en een gevoel van spijt opwekte omdat dit fraaie huis zonder meer moest verdwijnen. Terwijl boekjes en een standbeeld aan de teuten moesten herinneren, verdwenen tegelijkertijd hun huizen voorgoed uit het dorpsbeeld zonder voldoende documentatie. De gordingen en sporen van de kap werden gedragen door vijf op de moerbalken geplaatste spantjukken, waarop een gecompliceerde constructie de nokmakelaar en een derde gording droeg. Op zolder gezien maakte het huis de indruk toch driebeukig te zijn, omdat aan weerszijden van de spantjukken de bovenstukken van stijlen boven de zoldervloer leken uit te steken als de bovenstukken van traditionele gebintstijlen. Bij de afbraak bleek het te gaan om korte stijlen die in de moerbalken ingelaten waren. Het betrof hier een merkwaardige overgangsvorm tussen het driebeukige gebint en het huis met balkdragende zijmuren. Het leek wel

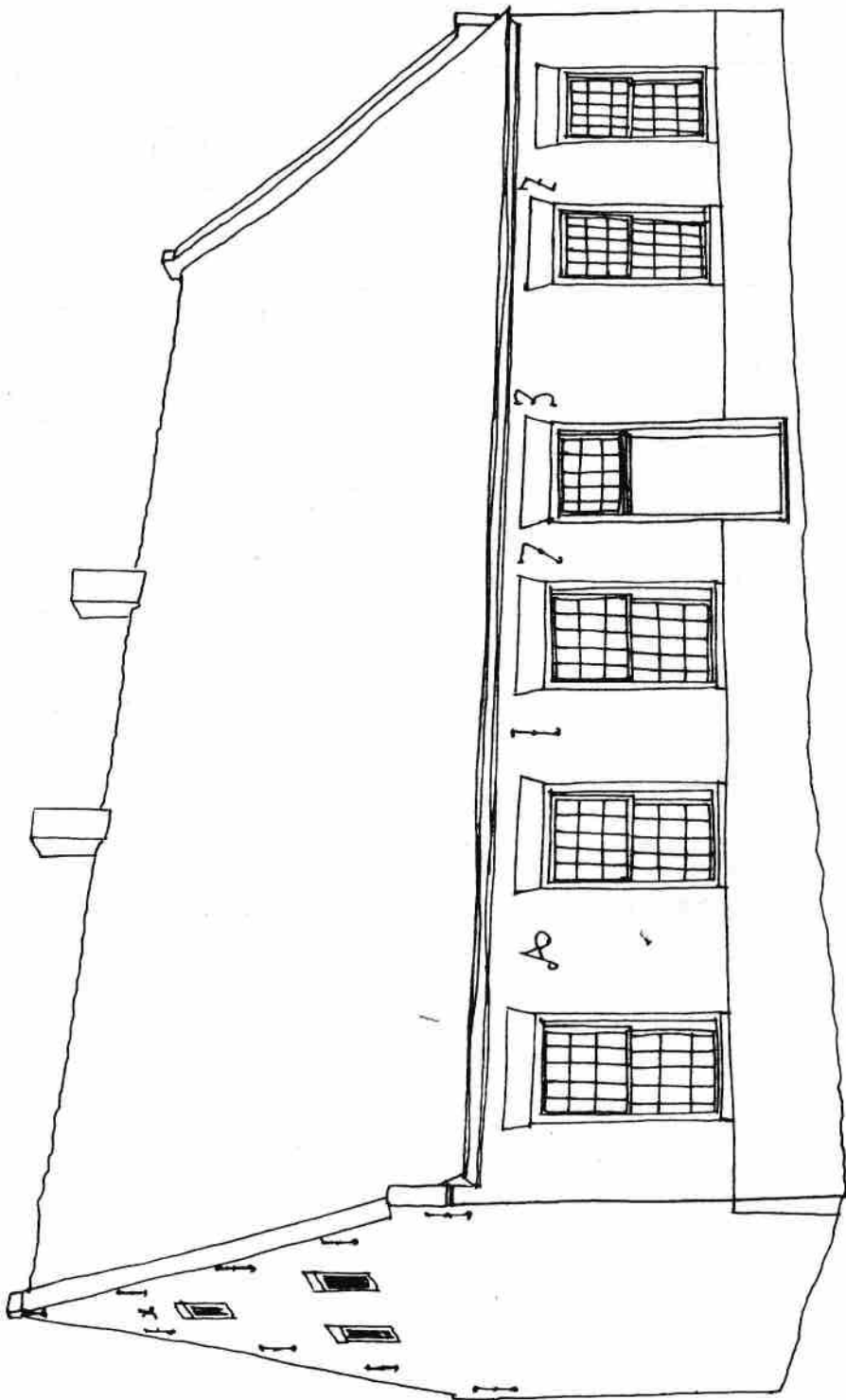
of de bouwers nog tezeer gewend waren aan deze eeuwenoude constructiewijze. Deze lage stompjes op moerbalken geplaatst, heb ik later bij andere teutenhuizen ook aangetroffen evenals bij de boerderij Termeidensteeg 2 in Oirschot. Het ging dan meestal om 18e eeuwse huizen. Ondanks de vergaande staat van verwaarlozing maakte het gebouw nog steeds indruk: het dak stak hoog boven de buurhuizen uit en het moet in 1737 zeker de dorpsbewoners geïmponeers hebben. Het bevestigde de positie van de geslaagde handelaar in koper of haar en kon wedijveren met de enige tientallen jaren eerder gebouwde dorpspastorie (zie Brabants Heem 32 (1980), 78-83). Door de stucplafonds en de voor die tijd moderne schoorsteenmantel toonde het interieur een wat dorpse verfijning en deftigheid. Het was in 1968 niet het eerste en ook niet het laatste deftige dorps huis dat in Luyksgestel nog zou verdwijnen zonder andere sporen dan foto's of tekeningen achter te laten.

Wies van Leeuwen

Afbeeldingen:

1. Dorpsstraat 82 rond 1965.
2. Reconstructie van de mogelijke toestand in 1737 (tek. W. van Leeuwen).
3. Plattegrond in 1968 (tek. W. van Leeuwen).
4. Doorsnede in 1968 (tek. W. van Leeuwen).

Zie bladzijden: 5, 10, 15 en 20.

W.M.'83

Afbeelding 2

LEZING "Het Leven en Werk van de schrijver
Ernest Claes"

De Heer Jan van Hemelrijck hield namens het Ernest Claes-Genootschap hierover een lezing voor onze Kring op 20 september j.l.

Bij de uitnodiging voor deze lezing waren reeds enige gegevens over deze schrijver vermeld. Zeker de ouderen onder ons hebben werken van hem gelezen en de meesten hunner hebben de avonturen van de personen meebeleefd, alsof ze hunzelf waren overkomen, en de sfeer van zijn verhalen geproefd, alsof het hun eigen gebied betrof. Begrijpelijk, want de schrijver is in de zuidrand van de Kempen geboren en opgegroeid. Hij was het zevende kind in het landbouwersgezin en in zijn jeugd een zwak jongetje.

Na zijn basis-onderwijs in zijn eigen omgeving vertrok hij naar een middelbaar college in Frankrijk en begon daarna zijn hogere studie in Leuven. In 1912 huwde hij de nederlandse Stephanie Vetter; zij kregen een dochter.

Tijdens de militaire dienst in de eerste wereldoorlog werd hij zwaar gewond, werd krijgsgevangen gemaakt doch kon later naar Frankrijk vluchten. In meerdere boeken komen deze oorlogservaringen tot uiting. Van 1918 tot en met 1944 was hij verslaggever in Brussel van de handelingen der Kamer van Volksvertegenwoordigers. De beschuldiging daarna door zijn volksgenoten van collaboratie met de vijand heeft hem diep aangegrepen en tot een verbitterd man gemaakt. In zijn eerste na-oorlogse boeken komt deze verbittering sterk naar voren.

De "rebelse" en "ongekuiste" inhoud van vele boeken van Ernest Claes ondervond veel bezwaar bij de belgische geestelijke en wereldlijke overheid; daarom zijn de meeste boeken in Nederland uitgegeven. Doch ook in Nederland mochten jeugdige personen volgens vele gezagsdragers in de dertiger en veertiger jaren zijn boeken niet ongcensureerd lezen. Thans kan men zonder enig

complex zijn boeken lezen en de films zien, die op basis van zijn boeken werden vervaardigd. Ernest Claes heeft sinds zijn jeugd niet meer in zijn geboorteplaats Zichem gewoond, al kwam hij er wel dikwijls terug. In 1966 kwam zijn geboortehuis aldaar te koop; het werd door een leraar gekocht, die het voor het publiek openstelde. In 1968 overleed Ernest Claes. Zijn vrienden en geestverwanten, verenigd in het Ernest Claes-Genootschap, blijven hem jaarlijks herdenken op de eerste zaterdag van september in de Abdij van Averbode, het middelpunt van zijn jeugdervaringen.

In het tweede deel van zijn voordracht vertoonde de spreker meerdere foto's van Ernest Claes, zijn gezin en zijn omgeving en las hij enige kenmerkende citaten voor uit zijn dagboek en de uitgegeven werken.

Th. van der Aalst

Bezoek aan de Heemkundige Studiekring van Hilvarenbeek op 24 oktober j.l.

Er waren in verhouding tot anders maar weinig deelnemers aan deze excursie. Opvallend was de totale afwezigheid van jongeren en van vele overigens vaste deelnemers. Naar de oorzaak kan men slechts gissen. Jammer, want de excursie was zeker de moeite meer dan waard.

Bij het begin van de tocht naar de bezienswaardigheden stelde de voorzitter van de ontvangende Kring, dat vele kringen ten onrechte te besloten werkzaam zijn en dat het daarom zo belangrijk is, dat de kringen bij elkaar op bezoek gaan.

Dan kan - zoals de deelnemers wederom ervaren - een goede begeleiding bij het bezoek aan de verschillende objecten een dieper inzicht geven in hetgeen anders niet of oppervlakkig wordt gezien of gehoord. Zo kon ons de koster van de rooms-katholieke kerk naast zijn verhaal over de geschiedenis van de kerk en de herkomst uit de vroegere eeuwen van vele in de kerkrumte aanwezige voorwerpen ons ook enkele zeer

uit de vroegere eeuwen van vele in de kerkrumte aanwezige voorwerpen ons ook enkele zeer kostbare antieke kelken laten zien; zij toonden aan, dat de vaklieden uit de Middeleeuwen zeker zo'n grote kunstenaars waren als die van nu.

Het museum "De Schorsmolen", dat onder beheer van deze gastkring staat, heeft naast de bijna gebruikelijke archeologische vondsten een ruime variatie op andere gebieden en een zeer interessante specialisatie in de vorm van een technische uitrusting van een huisarts in de tijd van ongeveer honderd jaar geleden.

De molen aan de weg naar Tilburg komt in 't algemeen overeen met de andere windmolens in onze streek uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Ondanks het ontbreken op die dag van de wind als energiebron konden de deskundige begeleiders de werking van de verschillende molonderdelen duidelijk verklaren.

In het onderste deel van de molen heeft men nog een fraaie kollektie gereedschappen verzameld van de vele ambachten, die in het eerste deel van onze eeuw in onze streek werden uitgeoefend. Juist door zijn veelsoortigheid is een bezoek aan deze kollektie aan te bevelen, al zal men meestal vooraf een aanvraag voor een bezoek aan beide Hilvarenbeekse musea moeten indienen.

Th. van der Aalst

OPGRAVINGEN in HOOGELOON en RIETHOVEN.

Op 17 november j.l. hield Drs. J. Slofstra voor onze beide heemkundige studiekringen een lezing over het resultaat der opgravingen van de villa naar romeins model in Hoogeloon en over de eerste bevindingen bij de opgravingen in Riethoven, die in dezelfde richting wijzen.

Zijn lezing muntte uit door een enthousiaste doch heldere uitleg naast voldoende kritische beschouwingen als wetenschapper. Daardoor kon

hij de vele aanwezigen van het begin tot het einde boeien, hetgeen zich voortzette in een uitgebreid vragenstellen daarna.

De verovering van Frankrijk, België, Limburg en Brabant tot aan de Rijn en de hollandse Rijndelta door de romeinse legers + 50 jaar vòòr Christus heeft niet geleid tot vestiging van vele Romeinen in het brabantse zandgebied; hun vestiging beperkte zich voornamelijk tot de oevers van de Rijn, die voor hen de verdedigings- en de uitvalslinie vormde ten opzichte van de noordelijk en westelijk daarvan levende volken.

Wel deelden zij het veroverde gebied in meerdere bestuurlijke gewesten (z.g. civitaten) met een centrale hoofdplaats. Zo behoorde onze Kempen tot de civitas Tungrorum, het gewest Tongeren met het thans in België gelegen Tongeren als hoofdplaats.

Voor de verplaatsing van hun legers legden zij een deugdelijk wegennet aan; langs deze verkeerslijnen ontstonden hier en daar vanuit de oorspronkelijke bevolking kleine nederzettingen naar romeins model, die tot de villa-vorm konden uitgroeien.

Als definitie van het begrip villa in dit verband gad de Heer Slofstra: een agrarisch bedrijf, in zijn tijd op moderne wijze uitgeoefend en marktgericht, d.w.z. minder op zelfvoorziening doch meer op verkoop aan anderen op andere plaatsen gericht.

Naast een hoofdgebouw, zijnde woning voor het gezin van de villaheer en centrale verzamelplaats voor de verkregen agrarische produkten, omvatte een villa in zijn direkte omgeving nog enkele verspreide funktionele gebouwtjes en woningen voor de aan de villaheer ondergeschikte personen.

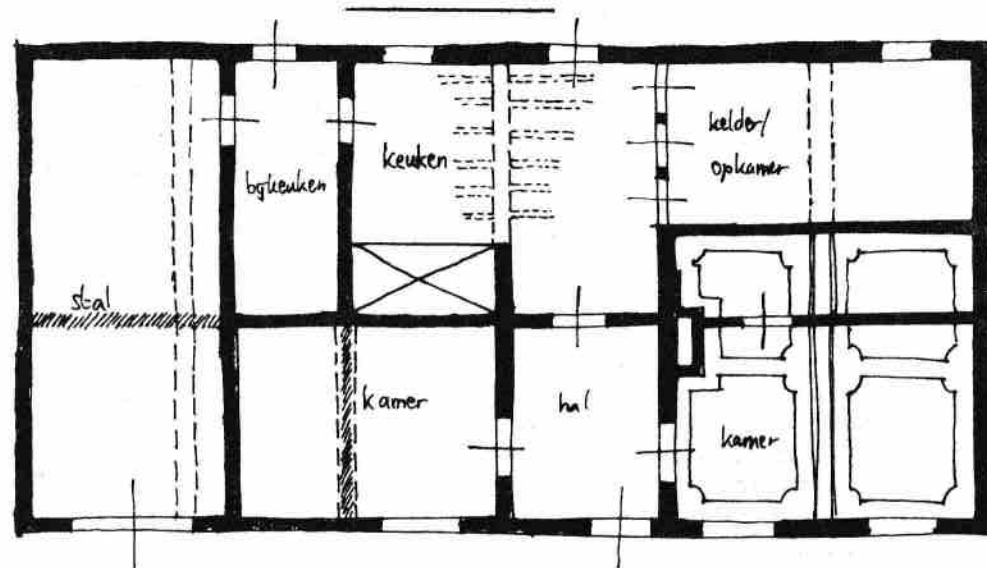
Het in Hoogeloon gevonden hoofdgebouw, dat volgens de spreker gedateerd moet worden in de tweede eeuw na Christus, voldeed aan het model van deze villa's, zoals deze in meerdere aantallen voorkwamen zuidelijker van ons gebied, o.a.

in de löss-gebieden in het nederlandse Zuid-Limburg en daarvan westelijk en zuidelijk in België en Noord-Frankrijk.

In het brabantse zandgebied zijn slechts enkele soortgelijke villa's aan te wijzen of te vermoeden. Daaruit konkludeert de Heer Slofstra, dat de eigenaar van de gebouwen in Hoogeloon vaklieden van elders uit de romeinse kultuur nodig heeft gehad. Zo was het badgebouw voorzien van een waterleiding en centraal gestookte heta-lucht-vloerverwarming en vond men in Hoogeloon delen van een muurschildering met een uitgesproken romeins karakter.

In Hoogeloon zal het onderzoek zich verder gaan richten op het vinden van de bijbehorende doch van het hoofdgebouw afgelegen bijgebouwen. De opgravingen in Riethoven richten zich op het vinden van een soortgelijke vestigingsvorm als in Hoogeloon in dezelfde eeuw.

Th. van der Aalst

//// VERMOEDELIJKE PLANTJ VAN NUREN IN 1737

--- BALKLAGEN

Afbeelding 3 (zie blz 9)

Vessemse emigranten naar Noord-Amerika (1853-1856)

Bij de viering van 200 jaar diplomatieke betrekkingen tussen Nederland en de Verenigde Staten is bijzonder veel aandacht geschonken aan de Nederlanders in de Verenigde Staten, aandacht vooral aan de protestantse nederzettingen o.a. van dominee van Raalte. Over emigratie van katholieken, in het bijzonder de Brabanders, werd weinig gerept. Een reden voor ons om eens te onderzoeken wie er uit onze gemeente zijn vertrokken.

Als de "boerenapostel" Gerlachus van den Elsen in 1906 kolonisten in Noord-Amerika bezoekt doet hij daarvan uitvoerig verslag in zijn later gepubliceerde "Twintig brieven uit Amerika". Hij ontmoet er vele Brabanders en hij zegt over hen onder meer: "Met veel plezier spreken ze nog over de kennissen in "het oude land", maar voor geen geld ter wereld gingen zij terug.

Over emigratie van inwoners van de gemeente Vessem naar "het beloofde land" van de 19e eeuw is tot dusver nog nooit geschreven. Er zijn nauwelijks bronnen aan te wijzen waar men de namen van de emigranten zo maar kan aflezen. Er is echter een uitzondering voor de periode van 1848 tot 1877. De minister van Binnenlandse Zaken gaf aan de gouverneurs in de provincie per missive van 21 december 1847 namelijk de opdracht om vanaf dat jaar jaarlijks een "Staat der Landverhuizers naar Noord-Amerika of andere overzeese gewesten" in te dienen. In die staten moesten de emigranten per plaats en met name worden genoemd, terwijl ook gegevens als beroep, leeftijd, godsdienst, maatschappelijke klasse, eventueel meertrekkende vrouwen, kinderen en dienstboden, reden van vertrek en vermoedelijke bestemming, worden vermeld. Deze staten zijn overigens ook opgenomen in het "verslag over den toestand van de provincie Noord-Brabant". Na 1877 worden deze gegevens opgenomen in de "Bijdragen tot de algemene statistiek van de Nederlandse bevolking",

echter alleen de aantallen, leeftijden, bestemming en motieven.

De originele lijsten blijken te zijn vernietigd. Voor de periode 1848-1877 kan dus een exacte lijst worden aangelegd uit de voorhanden archivalia. En die periode is bovendien voor de emigranten vanuit onze contreien naar Noord-Amerika de belangrijkste geweest, want de trek vanuit het katholieke Zuiden van Nederland is pas op gang gekomen tegen het eind van de veertiger jaren uit de vorige eeuw.

De economische crisis van die jaren trof zowel landbouw als industrie. In de landbouw zou de oorzaak o.a. te vinden kunnen zijn in de beruchte aardappelziekte.

In de "Catholieke Nederlandsche Stemmen", een zeer strijdbaar tijdschrift onder de redactie van Le Sage Ten Broek verscheen op 7 november 1846 een oproep van een commissie uit Nijmegen waarin aspirant-landverhuizers werden uitgenodigd zich te melden bij "de commissie ter bevordering van geregelde landverhuizing van Nederlandsche Catholyken naar Noord-Amerika". Ook het dan pas opgerichte dagblad "de Tijd" schenkt aandacht aan deze zaak en met name de daarin vervatte herhaalde oproep in de zomer van 1847 door de Dominicanerpater Van den Broek om hem naar zijn missiegebied te volgen is voor de trek vanuit onze regio van belang geweest.

Pater van den Broek had sinds 1834 gewerkt onder de indianen en de eerste blanke bewoners in het gebied van Green Bay in Wisconsin. En zodra Europese emigranten het uitgestrekte gebied van die staat gingen binnenstromen liep hij met plannen rond om een katholieke Nederlandse kolonie in het gebied van Fox-river (een rivier ter breedte van de Maas) te vestigen. Even weer in Nederland schreef hij zijn bekende "Reize naar Noord-Amerika" waarin hij onderwerpen aansneed als reis- en andere kosten, welk land het voordeligst was om te bewonen en hij beval zijn werke aan als vooral dienstig voor Rooms-Katholieke

landverhuizers. Voor deze brochure was ook in Z.O.-Brabant veel belangstelling. In het dagblad "deTijd" werd de streek van Pater van de Broek aangeprezen: het land kostte drie gulden per acre (4047 m²) en er konden wel 400 gezinnen plaats vinden en een bloeiende kolonie stichten met mogelijk een klooster en een seminarie. Het gevolg was dat in 1848 drie schepen naar de Verenigde Staten voeren. En het eerste schip dat in maart 1848 uitvoer had 80 emigranten aan boord, allen Oost-Brabanders afkomstig uit Uden, Volkel, Cuyk, Grave en Boekel.

Deze uittocht zal in de Kempen niet onbesproken zijn gebleven. Zo zien we uit de gemeente Vessem in 1853-1854-1855 een vijftigtal personen het grote avontuur wagen. Wat voor Vessem, als dorp, betekende dat het ongeveer 10% van zijn bevolking zag vertrekken. Of deze mensen dezelfde reis gemaakt hebben als de mensen uit Uden en omgeving is niet duidelijk. Wel zijn een aantal emigranten, waaronder de fam van Loon, volgens zeggen van een Amerikaans nazaat, vanuit Antwerpen vertrokken.

Deze groepsgewijze emigratie had tot gevolg dat er in Wisconsin een aantal nederzettingen ontstonden met een sterk Brabantse inslag. De Udense kruisheren kregen als parochie toegewezen Hollandtown, later Holland genoemd en hun parochianen waren vrijwel uitsluitend Nederlanders en meer bepaald Brabanders. De Boekelse kapelaan v.d. Heuvel stierf al kort na aankomst in Green-Bay en kort daarna namen de Udense kruisheren ook die parochie waar (ook pastoor van de Broek overleed in 1851). Tot omstreeks 1857 blijft er een grote trek naar het nieuwe land. Dat de plaats van bestemming ook inderdaad Wisconsin en dan meer speciaal het gebied rond Green-Bay betrof is slechts voor een beperkt aantal expliciet aan te geven. In de Staat van landverhuizers volstond men veelal met als plaats van bestemming op te geven "Noord-Amerika". Het is wel haast zeker dat ook de anderen

naar deze regio verhuisden. Vrijwel alle Vessemse emigranten gaven als reden van vertrek op: "verbetering van bestaan".

Met uitzondering van de fam. Hurkmans en Brouwers (welgestelden) zijn alle emigranten aangeduid als mingevoeden of behoeftigen.

Het is wellicht interessant te weten dat de reis vanaf Rotterdam naar New York in die dagen gemiddeld 35 gulden kostte en daarenboven 21 gulden aan proviand. Een voor de veelal grote gezinnen toch een vrij kostbare onderneming, terwijl de reis in de lege vrachtschepen verre van comfortabel moet zijn geweest. Om nog maar niet te spreken van de tocht van New-York naar de plaats van bestemming Wisconsin en Michigan. De reis moest soms worden onderbroken om geld te verdienen voor de verdere reis.

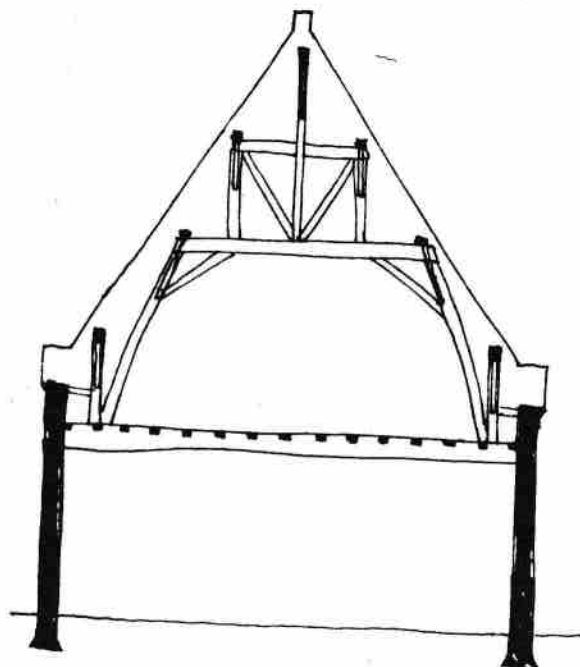
In het gebied waar de meeste Oost-Brabanders zich hadden gevestigd werd in 1856 ook het eerste kruisherenklooster gesticht. Maar na een aantal jaren zou deze vestiging toch opgeheven moeten worden mede onder invloed van de uitgebroken Amerikaanse burgeroorlog, waardoor geen nieuwe krachten uit Europa kwamen, terwijl er uit de gemeenschap van emigranten geen animo voor het klooster bleek te bestaan.

J. v.d. Biggelaar

Geraadpleegde werken:

- Bevolkingsregisters gem. Vessem ca
- Verslag over de toestand van de prov. Noord-Brabant 1853-54-55
- W. Heesters: St. Oedenrode, zwerftocht door een boeiend verleden
- G. v.d. Elsen: twintig brieven uit Amerika, 1907
- C.J. de Groot en G.H. Kinkelder: Klapper op de staten van landverhuizers afkomstig uit het archief van het dep. van Bin. Zaken 1848-1877, 1978
- H.A.V.M. van Stekelenburg: Rooms Katholieke Landverhuizers naar de Verenigde Staten, Spiege! Historicael dec. 1977.
- H. Lucas: Dutch immigrant memoirs and related writings 1955.
- J. van Hinte: Nederlanders in Amerika, Groningen 1928.
- J. Scheerder: Henricus van den Wijnbergen, een religieus emancipator in Oost-Brabant, Tilburg 1976.
- W. Lagerwey: Neen Nederland, 'k vergeet u niet, 1983.

Jaar	Gezins­hoofd en vrijgezellen Naam	Leeft. Beroep	Kerk	Niever­huizende ge­zins­leden Vrouw Kind	Bestemming	Gegoedheid Behoef- tigen	Minge- stelden	Velge- stelden.
1853	Roosen, Hendrik	35	Strodekker RK		Noord-Amerika		x	
	Hamont, Vouter, v.	50	Bouwman RK	1 8	"	x		
1854	Hurkaans, Arnoldus	26	Landbouwer RK		Wisconsin			x
	Wildenberg, P.V.v.d.	42	Smid RK	1 5	"			
	Smits, Vouter	35	Bouwman RK	1 3	"		x	
	Brouwers, M.C.	39	zonder RK		"		x	
	Roovers, Nic.	59	Bouwman RK	2	"			x
	Loon, J. van	28	Timmerman RK	1	"		x	
	Broek, Andr.v.d.	24	Metselaar RK		"		x	
	Mierlo, Chr. van	48	Klompens.. RK		"		x	
	Mijs, Arnoldus	57	Kuiper RK	1 5	"	x		
1855	Timmermans, Anna	50	Landbouwt.RK	4	Noord-Amerika	x		
	Loon, Francis van	26	Landbouwer RK		"		x	
	Loon, Joh. van	19	" RK		"		x	
	Loon, Maria C.v.	22	" RK		"		x	
	Loon, Willemina v.	20	" RK		"		x	
	Michielse, Corn.	26	" RK		"		x	
	Rooyackers, Hendr.	25	" RK		"		x	

Afbeelding 4
(zie blz. 9)

WL 1983

FOTO-TENTOONSTELLING

"De Acht Zaligheden toen en thans"

Onder dit motto wil onze Kring in de loop van 1984 een foto-tentoonstelling voor en over de Acht Zaligheden gaan inrichten.

En hierbij denken wij niet enkel aan foto's maar ook aan dia-projectie en film. Op welke wijze dit allemaal het best kan gebeuren staat nog niet vast. Het is ook niet de bedoeling dat deze activiteit uitsluitend een zaak van het bestuur is.

Wij denken dat er verschillende kringleden zijn die ook fotografie als hobby beoefenen. Voor hen ligt hier een stukje creativiteit. Zowel in het maken van foto's voor deze expositie alsook voor het meehelpen realiseren van de tentoonstelling. Ongetwijfeld steek je er zelf ook nog wat van op.

Verder denken we aan de verschillende foto-clubs die binnen ons kringgebied actief werkzaam zijn.

Wellicht kan op deze wijze in onderlinge samenwerking wat tot stand worden gebracht.

Het is ons inziens mogelijk om de bedoelde tentoonstelling op enkele plaatsen binnen de Kring in te richten.

U merkt wel er moet nog het een en ander worden ingevuld.

Graag nodigt Uw bestuur U uit om contact op te nemen, indien U op een of andere wijze hiervoor belangstelling hebt.

Schroom niet, gezamenlijk kunnen we veel.

Contactadressen: bestuurs- en redactieleden:

H. Backbier, Heike 6, Vessem, tel. 04979-1451

A. Kockx, de Pottenbakker 44, Veldhoven,

tel. 040-531596.

VAN DE BOEKENPLANK

Windmolens in Nederland/ door P. Nijhof; met foto's van Ger Dekker.

Zwolle: Waanders, 1983.

192 p. ISBN 90-6630-002-7 Prijs f 49,50

Wandelen in de provincie Antwerpen: 100 bewegwijzerde uitstapjes/ door F. Verstrelen. 2e herz. dr.

Bussum: Lannoo, 1983.

227 p. ISBN 90-209-0807-3 Prijs f 21,00
(Lannoo's toeristische uitgaven)

Beken in Brabant: hoe houden wij dit bezit?/ door Jan van der Straaten en Peter von Meijenfildt, m.m.v. Henk Moller-Pillot; publ. van de Brabantse Milieufederatie.

Brabantse Milieufederatie, 1983.

VI, 174 p. Prijs f 16,35

Zwerftochten door de Peel/ door Peter Vink. Dl. 3.

Helmond: Uitgeverij Helmond, 1983.

70 p. ISBN 90-252-7383-1 Prijs f 19,00

Namen voor ziekten van het vee: een dialectografisch onderzoek in het gebied van het Woordenboek van de Brabantse en dat van de Limburgse Dialecten/ door Johannes Bernardus Berns.

Katholieke Universiteit Nijmegen, 1983.

316 p.

(Proefschrift Nijmegen.)

De zwarte ruiter: een Oost-Brabantse bandiet, 1945-1957/ door Rene Jagers.

Bakker, 1983.

110 p. ISBN 90-6019-932-4 Prijs f 18,90

(Contact tijdsdocumenten)

Kantelend geschiedbeeld: Nederlandse historiografie sinds 1945/ red. van W.W. Mijnhardt. Spectrum, 1983.

387 p. ISBN 90-274-6239-9 Prijs f 39,90

(Aula paperback; no. 86)

Midden-Brabant: landinrichtingsstudie/ door Werkgroep Methodologie.

Wageningen: PUDOC, 1983.

200 p., met 5 bijlagen. ISBN 90-220.0814-2

Prijs f 85,00

Lever in een middeleeuwse stad/ door W. Top. (Jeugdlectuur)

Versluys, 1983.

47 p. ISBN 90-249-1280-6 Prijs f 8,60

(Versluis basisreeks; reeks 2 C.)

Brabant gemeten: bestuurlijk, economisch-sociaal en cultureel-religieus in recent historisch perspectief/ onder red. van H.F.J.M. van den Eerenbeemt.

Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1983.

VIII, 168 p. ISBN 90-70641-05-04

(Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland; 56)

Overzichten van de archieven en verzamelingen in in de openbare archiefbewaarplaatsen in Nederland/ onder red. van L.M.Th.L. Hustinx e.a.; publ. van de Vereniging van Archivarissen in Nederland.

Dl. 9: De archieven in het Algemeen Rijksarchief. Samsom, 1982.

559 p. ISBN 90-14-03221-8 Prijs f 49,65

Grave en het Land van Cuijk/ door H. Douma. 2e dr.

Zaltbommel: Europese Bibliotheek, 1983.

153 p. ISBN 90-288912-0 Prijs f 24,00

Geestig gelcof/ door Nol van Roessel.

Helmond: Uitgeverij "Nol van Roessel"; Uitgeverij Helmond, 1983.

160 p. ISBN 90-252-8651-8 Prijs f 17,50

Corridor naar het verleden: Veghel een snijpunt in Oost-Brabant, 1940-1945/ door G. Govers.

Hapert: Uitgeverij "De Kempen", 1983.

288 p. ISBN 90-70427-21-4 Prijs f 34,75

Monumentenwijzer: wegwijs in het doolhof van monumenten/ door S. de Vries.

Zutphen: Walburg Pers, 1983.

120 p. ISBN 90-6011-179-6 Prijs f 29,50

Op harpen en snaren: volksmuziek, volksdansen, volksinstrumenten in Vlaanderen/ red. J. Robijns, H. Heughebaert e.a.

Antwerpen: De Nederlanden, 1983,

206 p., ill. ISBN 90-6583-037-5 Prijs f 64,00

(Distributie voor Nederland: Almere: Uitgeverij Tor.)

Scriptieproblemen/ door M.J.A. Mirande.

Utrecht: Spectrum, 1983.

147 p. ISBN 90-274-5578-3 Prijs f 14,90

(Onderwijskundige informatie voor het hoger onderwijs.)

Monumentenwet: wet van 22 juni 1961...., met aanvulling en register.

4e bijgew. druk/ bew. door H.C. van Eck.

Zwolle: Tjeenk Willink, 1983.

XV, 179 p. ISBN 90-271-2086-2 Prijs f 15,00

Hoe schrijf ik een wetenschappelijke tekst?: een handleiding om scripties, dissertaties, rapporten en beleidsnota's te schrijven/ door H.A.J.M. Lamers. 3e herz. druk

Muiderberg: Coutinho, 1983.

203 p. ISBN 90-6283-528-0 Prijs f 25,00

De oude dorpskerken beneden de grote rivieren: een reisgids/ door G. Verheul.

Bussum: De Haan, 1983.

224 p. ISBN 90-228-3674-6 Prijs f 45,00

Noot: Het boek bevat veelal summier beschrijvingen van bezienswaardige kerken en torens van een gedeelte van Gelderland en Zuid-Holland en de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg.

Architectuurgids van Nederland: een overzicht van de meest markante bouwwerken, hun ontstaans-geschiedenis, bouwperiode- en stijlen/ door Marian Stenclak.

Rijswijk: Elmar, 1983.

239 p. ISBN 90-6120-341-4 Prijs f 49,50

Archeologische kroniek van Noord-Brabant 1979-1980/ door W.J.H. Verwers, met bijdragen van H.L. Jansen, H.H. van Regteren Altena e.a.; publ. van de Stichting Brabants Heem.

Waalre: Stichting Brabants Heem, 1983.

80 p. ISBN 90-70197-13-8

(Bijdrage tot de studie van het Brabants heem; dl. 23)

Ondernemen in sigaren: analyse van bedrijfsbeleid in vijf Nederlandse sigarenfabrieken in de perioden 1856-1865 en 1925-1934/ door Kate Eveline Sluyterman.

Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1983.

XXXVIII, 319 p. ISBN 90-70641-07-0 Prijs f 45,00 (Proefschrift Tilburg.)

De ware geschiedschrijver: apparaat voor de nieuwste geschiedenis/ door P. Luykx, H.J.C. Termeer en J.P.A. van Vugt.

Groningen: Wolters-Noordhoff, 1983.

283 p. ISBN 90-01-55780-5 Prijs f 52,50

(Gekwalificeerde handleiding met bronnenmateriaal ter bestudering van de nieuwste geschiedenis vanaf 1880)

Een drietal werken met onderwerpen uit onze directe omgeving:

De sociaal-economische geschiedenis van Waalre in de periode 1870-1914/ door Joop Schaffels.

Waalre: Gemeente Aalst-Waalre, 1983.

61 p. Prijs f 10,00

Bij het verschijnen van publikaties over de geschiedenis van onze directe omgeving heb ik al eerder eens opgemerkt dat er nog zo weinig hierover is gepubliceerd. De scriptie van Schaffels is behalve een welkome bijdrage hieraan ook van bijzondere betekenis omdat er in diezelfde periode in heel onze omgeving gelijksoortige zaken plaatsgrepen. De landbouw kreeg meer empooi door het gebruik van kunstmest, de thuisweverij maakt plaats voor fabrieksmatige produktie, de sigarenindustrie deed zijn entree

enz. Het is jammer te moeten constateren dat er niet veel bronnenmateriaal voorhanden is, zodat veel gegevens verkregen moeten worden door gesprekken en interviews met personen.

De oude Hofkerk van Bergeijk: een beknopte samenvatting in woord en beeld van tien eeuwen wel en wee van de Bergeijkse St. Pieter/ door Johan Biemans: uitgave van het R.K. Parochiebestuur St. Petrus, Bergeijk 't Hof.

Hapert: Uitgeverij "De Kempen", 1983.
48 p. ISBN 90-70427-14-1 Prijs f10,00

Iedereen die Johan Biemans kent weet dat hij welhaast een duizendpoot is en terzake kundig op velerlei gebied. Met de geschiedschrijving van de Bergeijkse Hofkerk is hij erin geslaagd een beknopt, voor iedereen duidelijk historisch overzicht hierover te boek te stellen. Het bestaan van de Stichting Eicha in Bergeijk zal er wel niet vreemd aan zijn dat het mogelijk was dit werk te schrijven. Bij de weergave van deze kerkgeschiedenis blijkt overduidelijk welke barre omstandigheden zich in de loop der jaren hebben voorgedaan om het kerkgebouw in stand te houden. Vergelijkbare situaties hebben zich in heel onze omgeving voorgedaan met als resultaat dat veel monumentale middeleeuwse kerkgebouwen dit niet hebben overleefd.

Jeugd in de Kempen/ door Uri Nooteboom: uitgave van de groep: Van Rythoven toen tot Riethoven nu.

Hapert: Uitgeverij "De Kempen", 1983.
96 p. Prijs f 18,50 Nog beperkt leverbaar.
Het is een schot in de roos geweest dat de groep 'Van Rythoven toen tot Riethoven nu' bij de herdenking van de 400ste sterfdag van bisschop Riethovius het gedeelte van Jeugd in de Kempen uit Jaren en jeugd in Brabant, waarin ook een levensbeschrijving van Riethovius voorkomt, opnieuw uit te brengen. Iedereen die de landelijkheid en de rust van onze omgeving van voor de tweede wereldoorlog heeft gekend zal al lezende het leven van toen in de Kempen opnieuw

ervaren. Het niet gemakkelijke bestaan van toen en de vele vormen van bijgeloof ten spijt kunnen we constateren dat er veel dat de moeite waard was niet meer is. Met name geldt dit voor de verdwijning van het Kempische landschap en de vele kerken die tussen 1920 en 1940 zijn afgebroken. Nooteboom schreef dan ook een welhaast profetische passage over het verloren gaan van die oude waarden en de afbraak van die kerkgebouwen. Hij schrijft letterlijk: Wat de eeuw der katholieke emancipatie hun (de Kempische mensen) heeft aangedaan, is duizend maal erger: veronachtzaming, verwaarlozing, ondergang. Even verder vervolgt hij met: Maar zie de oppervlakkige bouwwoede van de twintigste eeuw. Architecten, die los staan van elke traditie, komen met plannen en tekeningen: het slagwoord wordt: iedere mens een plaats in de kerk en kerken zonder pilaren. Men bouwt kerken als veehallen en R.A.I.-gebouwen. Al is het wat scherp gesteld denk ik dat velen eenzelfde gedachtengang in de loop der jaren gekregen zullen hebben als Nooteboom, die ons te vroeg ontviel, op 41-jarige leeftijd. Hij sneuvelde door de kogel van een Duitse sluipschutter op 12 april 1945, zodat hij zijn benoeming tot hoofdredacteur van het dagblad "De Gelderlander" in september 1944 maar kort heeft mogen uitoefenen en wij wellicht verstoken zijn gebleven van meer lezenswaardige pennevruchten van zijn hand. Wat rest is een boek dat voor ieder van ons de moeite waard is om het gelezen te hebben.

Nieuwe LP van Thieu Sijbers onder de titel: Geworteld in 't zand:

Ieder die ons medelid Thieu Sijbers kent zal blij zijn te vernemen dat hij in zijn bekende oer-Brabantse stijl weer een aantal 'liederen met een boodschap" op de gevoelige plaat heeft laten vastleggen.
Om u reeds een klein voorproefje daarvan te geven volgen hier enkele gedeelten van een paar nummers waarin karakteristieken van het geheel

terug zijn te vinden:

Uit het lied "Pastorale" het refrein:

Dor ees't hel anders voort vandaog,
We rakote hel wè kwijt,
Of 't better is, dè blijft 'n vroag,
't Antword gefit den tijd

Uit het lied "Het loket" het eerste couplet:

Men zegt dè dur ons mense in 't verleje
Nie zoveul afgetobd werd ès vandaog;
Al waar 't bè veul ok èrmoeij troef, ze vuulde
zich tevreje,
Men kende in het lève toen gen stress en gen
gejoag.
Op elke vroag kwam tijd, kwam road, dè wiste,
Den himmel schoof de diepste zörg opzij
'n Onafzienbare bonte rij van Heil'ge specialiste
Die Stonne ààlt en overal in elke nood oe bij
Uit het lied "Zuuke wor 't is" het laatste cou-

plet:

Ge laacht ermi, wà zud-de anders
't Is te gek wè'k oe vertel.
Hoeveul mense um ons hinne
Doen zo-iet in 't lève wel!
Wil-de iet van wèerde hebbe
Lig't in den aord der zaak
Dè ge zuukt, wor 't is te vjne
Dan pas ees't òk veul kans: Raok!!
Een verrijking van het geheel is ontegenzeglijk
dat hij zich nu laat begeleiden door verschei-
dene instrumentalisten. Voor degene die de
Brabantse taal niet zo goed machtig zijn op de
binnenzijde van de hoes de volledige teksten van
alle nummers afgedrukt. Voorts is de hoes ge-
maakt naar een schilderij van een stukje Bra-
bants landschap van de hand van zijn vrouw Tiny,
die zich de laatste jaren steeds meer ontpopt
als een gewaardeerd schilderes.

H. Huijbers
